

## Religijność Polaków w warunkach pandemii

Znak jakości przyznany CBOS przez  
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 20 stycznia 2020 roku



Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej  
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa  
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl  
<http://www.cbos.pl>  
(48 22) 629 35 69

Po kilku miesiącach przerwy wróciliśmy do badania zaangażowania religijnego Polaków w czasie pandemii koronawirusa<sup>1</sup>. Pierwszy raz temat ten podjęliśmy na przełomie maja i czerwca<sup>2</sup> – tuż po zniesieniu limitu osób, które mogły jednocześnie przebywać w kościele (jedna osoba na 10 mkw. powierzchni). Od tamtego czasu – aż do zakończenia realizacji wrześniowego badania – w kościołach obowiązywał tylko obowiązek zakrywania ust i nosa oraz zachowywania odstępów między wiernymi (poza nielicznymi powiatami, które znajdowały się w tzw. czerwonej strefie, gdzie obostrzenia były większe). W sierpniu dzienna liczba zachorowań na COVID-19 zaczęła zbliżać się do 1000, a pod koniec września przekroczyła tę liczbę. W takich warunkach sprawdzaliśmy, jak zmieniła się aktywność Polaków w życiu religijnym.

## ZMIANY W ŻYCIU RELIGIJNYM

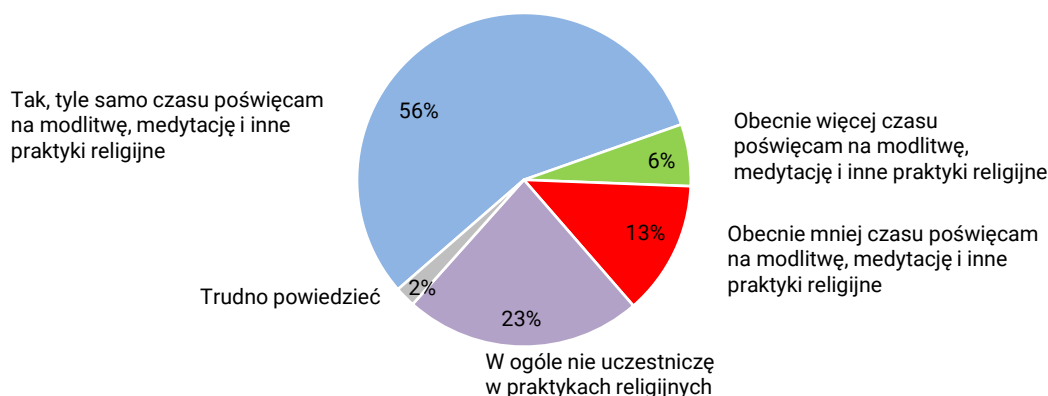
W porównaniu z okresem największych ograniczeń przypadających na marzec i kwiecień zaangażowanie religijne większości Polaków nie uległo zmianie – przynajmniej według ich własnych deklaracji. Ponad połowa badanych (56%) odpowiada, że tyle samo czasu poświęca na modlitwę, medytację i inne praktyki religijne, a prawie jedna czwarta (23%), że w ogóle nie uczestniczy w praktykach religijnych. Spośród tych, których zaangażowanie się zmieniło między kwietniem a wrześniem, częściej wskazywaną odpowiedzią jest „obecnie mniej czasu poświęcam na modlitwę...” (13%) niż „obecnie więcej czasu poświęcam na modlitwę...” (6%). Można więc powiedzieć, że jeśli zniesienie ograniczeń dotyczących modlitwy wspólnotowej w kościele spowodowało jakieś zmiany w życiu religijnym, to raczej negatywne niż pozytywne, choć u większości Polaków pozostało to bez wpływu na zaangażowanie religijne.

---

<sup>1</sup> Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (363) przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej imiennej próbie pełnoletnich mieszkańców Polski, wylosowanej z rejestru PESEL. Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod: wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI); wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem CBOS (CATI) – dane kontaktowe respondent otrzymywał w liście zapowiednim od CBOS; samodzielne wypełnienie ankiety internetowej, do której dostęp był możliwy na podstawie loginu i hasła przekazanego respondentowi w liście zapowiednim od CBOS. We wszystkich trzech przypadkach ankieta miała taki sam zestaw pytań oraz strukturę. Badanie zrealizowano w dniach od 7 do 17 września 2020 roku na próbie liczącej 1149 osób (w tym: 68,0% metodą CAPI, 20,1% – CATI i 11,9% – CAWI).

<sup>2</sup> Zob. komunikat CBOS „Wpływ pandemii na religijność Polaków”, czerwiec 2020 (oprac. M. Bożewicz).

RYS. 1. Czy Pana(i) zaangażowanie religijne jest obecnie takie samo jak w okresie największych ograniczeń (przypadających na kwiecień i Święta Wielkanocne)?



Większą aktywność w życiu religijnym obserwujemy zwłaszcza u osób z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym (13%), o relatywnie najniższych dochodach na członka gospodarstwa domowego – poniżej 1000 zł (12%) oraz badanych oceniających własne warunki materialne jako złe (12%). Spośród grup zawodowych częściej niż pozostali wzrost zaangażowania religijnego deklarują robotnicy niewykwalifikowani oraz rolnicy (po 12%), a także emeryci (10%). Największy jednak odsetek odpowiedzi „obecnie więcej czasu poświęcam na modlitwę...” jest wśród osób, które na ogół praktykują religijnie kilka razy w tygodniu (17%). Z kolei spadek własnego zaangażowania religijnego częściej niż pozostali obserwują w porównaniu z okresem największych ograniczeń bezrobotni (25%) i respondenci praktykujący na ogół 1-2 razy w miesiącu (26%) lub kilka razy w roku (24%) – por. tabelę aneksową 1.

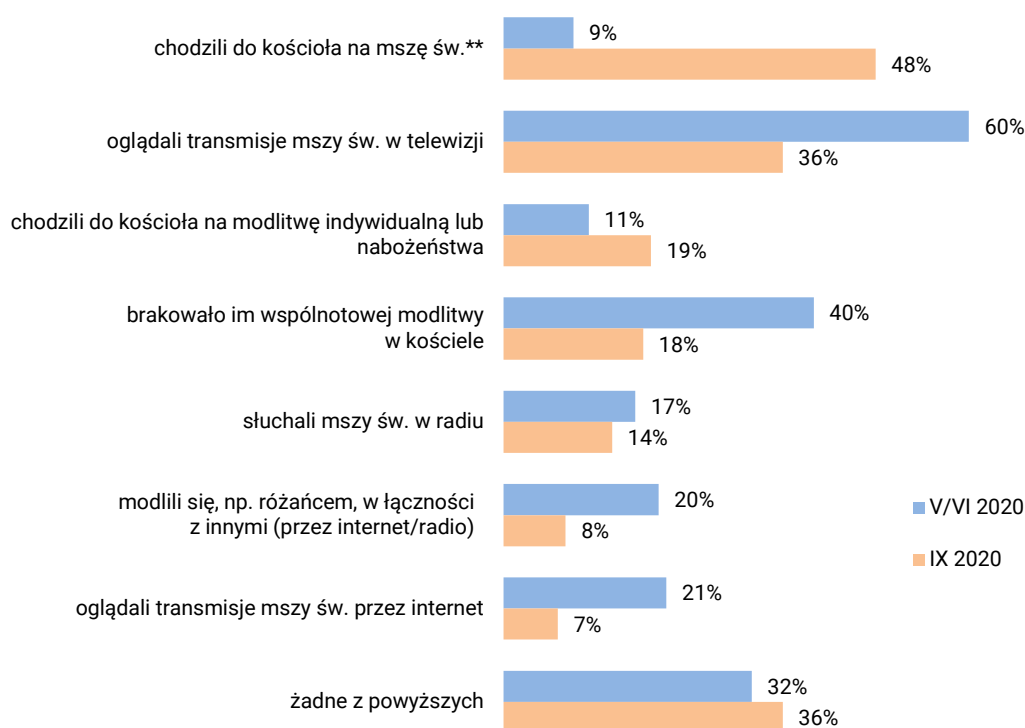
## PODEJMOWANE DZIAŁANIA

W ostatnim miesiącu prawie połowa Polaków (48%) była przynajmniej raz w kościele na mszy św. Więcej niż co trzeci badany przyznał, że zdarzyło mu się oglądać transmisję mszy św. w telewizji (36%). To znacznie mniej niż w na przełomie maja i czerwca, kiedy trzy piąte respondentów uczestniczyło w mszy za pośrednictwem telewizji (60%), a tylko 9% w budynku kościoła. W porównaniu z poprzednim badaniem, w którym pytaliśmy o tę kwestię, wzrósł odsetek respondentów chodzących do kościoła na modlitwę indywidualną lub nabożeństwa (z 11% do 19%). O ponad połowę mniej osób niż na przełomie maja i czerwca deklaruje obecnie, że brakowało im w ostatnim czasie wspólnotowej modlitwy w kościele – ten odsetek spadł z 40% do 18%. Ma to uzasadnienie w znaczącym wzroście uczestnictwa w mszy św. w kościele. Podobny spadek dotyczy

modlitwy, np. różańcem, w łączności z innymi przez internet lub radio. Na przełomie maja i czerwca praktykę tę podejmowała co piąta osoba (20%), a we wrześniu 8% ankietowanych. Największy spadek dotyczy oglądania transmisji mszy św. w internecie – przeszło co piąta osoba deklarowała taką aktywność na przełomie maja i czerwca (21%), a w ostatnim miesiącu wskazywało na nią jedynie 7%. Najbardziej stabilne w czasie okazuje się słuchanie mszy św. w radiu – we wrześniu mówiło o nim 14% Polaków i jest to wynik niższy tylko o 3 punkty procentowe w stosunku do przełomu maja i czerwca. Udział badanych, którzy nie wskazali żadnej z wymienionych aktywności, wynosi około jednej trzeciej: obecnie sięga 36%, podczas gdy poprzednio wynosił 32%.

CBOS

RYS. 2. Czy w ostatnim miesiącu\* respondentom zdarzyło się, że:



\* W badaniu z przełomu maja i czerwca br. pytanie dotyczyło okresu pandemii

\*\* Na przełomie maja i czerwca br. to pytanie brzmiało: „Czy w okresie pandemii zdarzyło się, że chodził(a) Pan(i) do kościoła na mszę św., nawet gdy dozwolony limit wynosił pięć osób?”

We wrześniu średnia liczba podejmowanych działań związanych z życiem religijnym wynosi 1,52, a najczęściej (21%) wskazywano tylko jedno zachowanie spośród uwzględnionych w badaniu. Niewiele mniejszy odsetek osób (19%) deklarował, że w ciągu ostatniego miesiąca zdarzyło im się podjąć dwa działania, a 13% – trzy. To wyniki zbliżone do uzyskanych na przełomie maja i czerwca,

co może potwierdzać odczucia badanych, że ich zaangażowanie religijne nie zmieniło się znacznie w porównaniu z wiosennym lockdownem.

**TABELA 1**

Liczba wskazanych odpowiedzi dotyczących życia religijnego w czasie pandemii (w ostatnim miesiącu)	Odsetek osób (w procentach)
0	35,8
1	21,1
2	18,9
3	12,9
4	6,5
5	2,9
6	1,7
7	0,3

Liczba wskazanych zachowań z życia religijnego różni się wśród osób, które deklarują, że obecnie więcej czasu poświęcają na modlitwę i inne praktyki, oraz pozostałych grup. Ci, którzy uważają, że ich zaangażowanie religijne jest ostatnio większe niż w czasie największych ograniczeń spowodowanych pandemią, wskazują średnio 2,91 odpowiedzi. Osoby, które deklarują, że mniej czasu poświęcają ostatnio na modlitwę i inne praktyki, wskazały średnio 1,60, natomiast badani, których zaangażowanie religijne nie zmieniło się w tym okresie, wskazywali średnio 1,94 odpowiedzi. Badani deklarujący, że w ogóle nie uczestniczą w praktykach religijnych, bardzo rzadko wskazywali jakąkolwiek aktywność z życia religijnego (średnia wynosi 0,10).

**TABELA 2**

Czy Pana(i) zaangażowanie religijne jest obecnie takie samo jak w okresie największych ograniczeń (przypadających na kwiecień i Święta Wielkanocne)?	Średnia liczba wskazanych odpowiedzi dotyczących życia religijnego w ostatnim miesiącu
Tak, tyle samo czasu poświęcam na modlitwę, medytację i inne praktyki religijne	1,94
Obecnie więcej czasu poświęcam na modlitwę, medytację i inne praktyki religijne	2,91
Obecnie mniej czasu poświęcam na modlitwę, medytację i inne praktyki religijne	1,60
W ogóle nie uczestniczę w praktykach religijnych	0,10

Podobnie jak na przełomie maja i czerwca liczba podejmowanych działań z zakresu życia religijnego w największym stopniu zależy od ogólnej religijności badanych. Z poniższej tabeli wynika, że osoby, które na co dzień praktykują kilka razy w tygodniu, wskazywały średnio 3,10 odpowiedzi związanych z aktywnością w życiu religijnym w ciągu ostatniego miesiąca. Wśród praktykujących zwykle raz w tygodniu średnia liczba wskazanych odpowiedzi wynosi 2,42, a w grupie praktykujących nieregularnie – 2,07. Wśród biorących udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych kilka razy w roku wynosi niespełna 1. Osoby niepraktykujące w zdecydowanej większości nie podejmowały w ostatnim miesiącu takich aktywności jak: oglądanie mszy św. w telewizji lub internecie, słuchanie mszy św. w radiu, modlitwa, np. różańcowa, w łączności z innymi, chodzenie do kościoła na modlitwę indywidualną lub na mszę św., ani nie odczuwały braku wspólnotowej modlitwy w kościele.

TABELA 3

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Średnia liczba wskazanych odpowiedzi dotyczących życia religijnego w ostatnim miesiącu
Kilka razy w tygodniu	3,10
Raz w tygodniu	2,42
1–2 razy w miesiącu	2,07
Kilka razy w roku	0,75
W ogóle nie uczestniczę	0,41

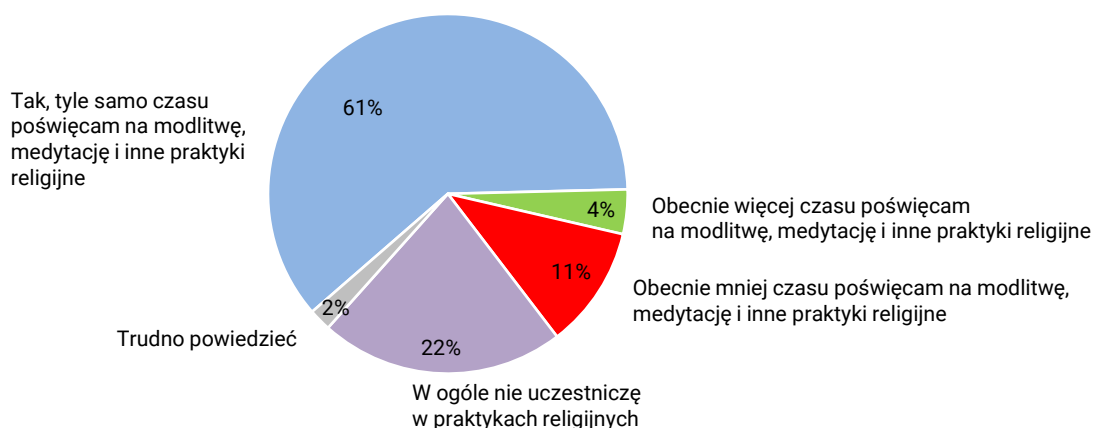
Można więc wnioskować, że to głównie osoby ponadprzeciętnie zaangażowane w życie religijne podejmują w czasie pandemii najwięcej aktywności z obszaru wiary i w związku z tym jeszcze pogłębiły swoją religijność. Podobnych wniosków dostarczyło nam badanie przeprowadzone na przełomie maja i czerwca.

## WPŁYW PANDEMII NA ŻYCIE RELIGIJNE

Po upływie pół roku od początku pandemii zdecydowaliśmy się spytać, czy koronawirus ogólnie zmienił religijność Polaków. Poprosiliśmy respondentów o porównanie swojego obecnego zaangażowania z tym sprzed wybuchu pandemii. Zdecydowana większość (83% – w sumie praktykujących i niepraktykujących) twierdzi, że ich życie religijne nie uległo zmianie. Ponad trzy piąte (61%) badanych uważa, że obecnie tyle samo czasu poświęca na modlitwę, medytację i inne praktyki religijne, a 22% – że nie uczestniczy w praktykach (ta deklaracja dotyczy okresu zarówno po wybuchu pandemii, jak i wcześniejszego). Wśród tych, którzy obserwują zmianę, częściej występuje spadek zaangażowania religijnego (11%) niż wzrost (4%).

CBOS

RYS. 3. Czy Pana(i) zaangażowanie religijne jest obecnie takie samo jak przed pandemią koronawirusa?



Wzrost zaangażowania religijnego w porównaniu z okresem sprzed pandemii obserwują u siebie przede wszystkim badani z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym (11%), robotnicy niewykwalifikowani (12%), osoby pracujące w prywatnych gospodarstwach rolnych (13%) oraz uzyskujące dochody *per capita* nie wyższe niż 999 zł (11%). Jednocześnie warto dodać, że w tych grupach podobny udział respondentów twierdzi, że ich obecne zaangażowanie religijne jest mniejsze niż przed pandemią – wśród osób z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym wynosi 14%, w grupie badanych pracujących w prywatnych gospodarstwach rolnych – 12%, a wśród najslabiej sytuowanych – 11%.

Szczególnie wysoki odsetek odpowiedzi potwierdzających wzrost ilości czasu poświęcanego na modlitwę i inne praktyki religijne jest wśród osób uczestniczących w mszach i nabożeństwach kilka razy w tygodniu (18%).

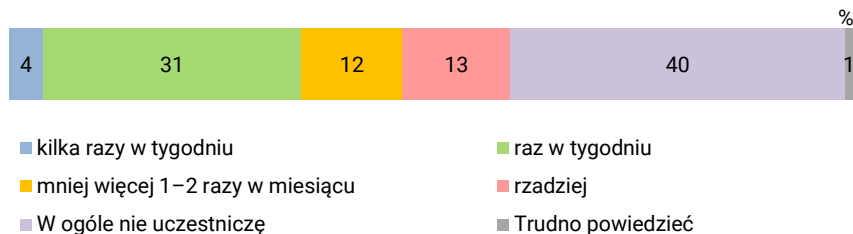
Z kolei spadek religijności pod wpływem pandemii koronawirusa deklarują częściej niż pozostali pracownicy administracyjno-biurowi (21%), bezrobotni (19%), uczniowie i studenci (15%), a zwłaszcza osoby deklarujące udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych 1–2 razy w miesiącu (20%) oraz kilka razy w roku (19%). Wyniki te potwierdzają hipotezę postawioną przez nas w czerwcu o polaryzacji religijności Polaków pod wpływem pandemii koronawirusa – por. tabelę aneksową 3.

## POWRÓT DO KOŚCIOŁÓW

Wrześniowe badanie odbywało się w czasie, kiedy dzienna liczba zachorowań nie przekraczała 1000 i oprócz obowiązku zakrywania ust i nosa oraz zachowania dystansu między wiernymi w kościele nie obowiązywały dodatkowe obostrzenia dotyczące życia religijnego. Tylko w nielicznych wówczas powiatach znajdujących się w tzw. czerwonej strefie obowiązywało ograniczenie liczby wiernych w kościołach do 50% miejsc. Wówczas 31% deklarowało, że uczestniczy w mszach i nabożeństwach w kościele dokładnie raz w tygodniu, a kolejne 4% – częściej. Co ósmy badany chodził do kościoła mniej więcej 1–2 razy w miesiącu (12%) i podobny odsetek – rzadziej (13%). Co istotne, aż dwie piąte Polaków (40%) deklarowało, że w ogóle nie uczestniczyło w mszach w kościele po zniesieniu ograniczenia liczby osób w kościele.



RYS. 4. Czy po zniesieniu ograniczenia liczby osób w kościele uczestniczy Pan(i) w mszach św. i nabożeństwach w kościele:



Warto się przyjrzeć ankietowanym deklarującym, że nie powrócili do praktyk w kościele, aby zrozumieć, czy tak gwałtownie w wyniku pandemii wzrósł udział niepraktykujących Polaków, czy może są wśród nich osoby, które jednak w jakiś sposób praktykują. Okazuje się, że spośród 450 badanych, którzy na pytanie o uczestnictwo w mszy św. w kościele odpowiedzieli „w ogóle nie uczestniczę”, co czwarty oglądał transmisję mszy św. w telewizji (25%), 7% respondentów z tej grupy słuchało mszy św. w radiu, a 4% oglądało transmisje mszy św. w internecie. Co dziewiątej osobie brakowało wspólnotowej modlitwy w kościele (11%), 5% modliło się, np. różańcem, w łączności z innymi (za pomocą radia lub internetu), a dwie na sto osób chodziły do kościoła na modlitwę indywidualną (2%). Odsetek respondentów, którzy nie wskazali żadnej aktywności, wynosi 69%. Można więc wnioskować, że przynajmniej część osób deklarujących, że nie uczestniczy w mszach w kościele (fizycznie), unika w ten sposób ryzyka zarażenia i praktykuje w inny sposób (za pomocą transmisji online, modlitwy indywidualnej itp.).

TABELA 4

Czy w ostatnim miesiącu zdarzyło się, że*:	Odsetek osób
oglądał(a) Pan(i) transmisje mszy św. w telewizji?	25
chodził(a) Pan(i) do kościoła na modlitwę indywidualną lub nabożeństwa?	2
brakowało Panu(i) wspólnotowej modlitwy w kościele?	11
słuchał(a) Pan(i) mszy św. w radiu?	7
modlił(a) się Pan(i), np. różańcem, w łączności z innymi (przez internet/radio)?	5
oglądał(a) Pan(i) transmisje mszy św. przez internet?	4
żadne z powyższych	69

\* Odpowiedzi osób w ogóle nieuczestniczących w mszy św. w kościele po zniesieniu limitu wiernych (N=450)

Wiele o osobach deklarujących, że po zniesieniu limitu wiernych w kościołach w ogóle do nich nie chodziły, mówi też tabela zestawiająca częstość praktyk religijnych (na ogół, przed pandemią) z odpowiedziami na pytanie dotyczące ostatniego okresu. Przeszło trzy piąte (62%) osób praktykujących na ogół kilka razy w tygodniu z taką samą częstością chodziło do kościoła w okresie wakacyjnym. Ale więcej niż co czwarta osoba w tej grupie zdecydowała się w ogóle nie uczestniczyć w praktykach w kościele. Prawdopodobnie są to więc badani, którzy z obawy przed koronawirusem uczestniczyli w mszach św. za pośrednictwem mediów i modlili się indywidualnie. Do praktyk w kościołach wrócili po zniesieniu ograniczenia liczby osób przede wszystkim respondenci

uczestniczący w mszach raz w tygodniu – 86% z nich praktykowało w kościele z taką samą częstotliwością jak na ogół. Spośród chodzących na mszę lub nabożeństwa mniej regularnie (1–2 razy w miesiącu) również większość powróciła do praktyk w kościele z niezmienną częstością (75%). Choć 21% tej grupy w ostatnim czasie praktykowało rzadziej niż na ogół lub wcale. W grupie badanych, którzy mówią o sobie, że chodzą do kościoła kilka razy w roku, podobny odsetek (46%) po majowym zniesieniu ograniczenia liczby osób w kościele praktykowało rzadziej niż raz w miesiącu, co wcale nie uczestniczył w mszach i nabożeństwach w kościele (44%). Można przypuszczać, że są to ankietowani chodzący do kościoła tylko z okazji świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy, a w okresie czerwiec–wrzesień takich świąt nie było, więc nie mieli powodu do chodzenia do kościoła. Ale nie można wykluczyć hipotezy, że część osób praktykujących przed pandemią sporadycznie (kilka razy w roku) nie wróci już do kościołów, ponieważ ich związek z religijnością był słaby, a obecna sytuacja spowodowała jego zupełne zerwanie. Na koniec warto zauważyć, że 5 na 100 osób, które na ogół uważają się za niepraktykujące, po zniesieniu ograniczenia liczby osób w kościele kilka razy uczestniczyło w mszy lub nabożeństwie w kościele.

**TABELA 5**

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Czy po zniesieniu ograniczenia liczby osób w kościele uczestniczy Pan(i) w mszach św. i nabożeństwach w kościele:				
	kilka razy w tygodniu	raz w tygodniu	mniej więcej 1–2 razy w miesiącu	rzadziej	W ogóle nie uczestniczę
	w procentach				
Kilka razy w tygodniu	62	7	0	5	26
Raz w tygodniu	1	86	5	2	6
1–2 razy w miesiącu	1	4	75	13	8
Kilka razy w roku	0	2	7	46	44
W ogóle nie uczestniczę	0	0	1	4	95

\*\*\*

Większość Polaków twierdzi, że ich zaangażowanie religijne we wrześniu było takie samo jak w momencie największych ograniczeń spowodowanych pandemią. Spośród tych, którzy zauważyli jakąś zmianę, większy jest udział deklarujących, że obecnie mniej się modlą, niż osób uważających, że więcej czasu poświęcają na modlitwę i inne praktyki religijne.

Zdecydowana większość badanych deklaruje też, że ich zaangażowanie religijne nie uległo zmianie pod wpływem pandemii i jest obecnie takie samo jak przed pojawieniem się koronawirusa. Wśród tych, którzy obserwują jakąś zmianę, częściej występuje spadek zaangażowania religijnego niż jego wzrost. Zwiększoną aktywność religijną obserwują u siebie przede wszystkim respondenci praktykujący na ogół kilka razy w tygodniu, co potwierdza naszą czerwcową hipotezę, że to głównie osoby ponadprzeciętnie zaangażowane w życie religijne podejmują w czasie pandemii najwięcej aktywności z obszaru wiary i w związku z tym jeszcze pogłębiły swoją religijność.

W okresie relatywnie niskiego przyrostu zachorowań na koronawirusa i obowiązywania jedynie nakazu zakrywania ust i nosa oraz zachowania dystansu między wiernymi w kościołach (z wyjątkiem tzw. czerwonej strefy, w której wprowadzono większe obostrzenia) zdecydowana

większość praktykujących na ogół raz w tygodniu (86%) chodziła do kościoła z taką samą częstotliwością jak zwykle, a 13% z nich uczestniczyło w mszach i nabożeństwach w kościele rzadziej niż zazwyczaj. Wśród praktykujących nieregularnie odsetek osób, które zmniejszyły swoją dotychczasową częstotliwość praktyk religijnych, wyniósł już 21%. Warto jednak dodać, że wśród badanych deklarujących brak powrotu do praktyk w kościele prawie jedna trzecia (31%) uczestniczyła w mszach za pośrednictwem mediów lub modliła się indywidualnie, a więc można przypuszczać, że nie chodziła do kościoła z troski o własne zdrowie.

Opracowała

Marta Bożewicz